QAMCHIBEK KENJA HIKOYALARIDA BADIIY MAHORAT VA O‘ZIGA XOS USLUBIY JIHATLAR TADQIQI

Nilufar mamaturaimova ahmadjonovna
Osiyo xalqaro universiteti 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu ilmiy ishda taniqli o‘zbek adibi Qamchibek Kenja hikoyachiligining o‘ziga xos badiiy-uslubiy xususiyatlari, qahramon yaratish mahorati, milliy yumor va badiiy psixologizm masalalari tadqiq etilgan. Yozuvchi asarlarida "kichik odam" konsepsiyasining o‘rni, qishloq hayoti tasviridagi realistik chizgilar va personajlar nutqining individuallashuvi aniq misollar orqali tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida adib ijodining o‘zbek milliy hikoyachiligi taraqqiyotidagi o‘rni va uning o‘ziga xos badiiy kodi belgilangan.

Kalit so‘zlar: Kichik epik janr, hikoya, Qamchibek Kenja, badiiy mahorat, milliy xarakter, yumor, ironiya, nutqiy individuallashuv, badiiy psixologizm, lirik pafos.

O‘zbek adabiyotshunosligida istiqlol davri va undan keyingi davrlar milliy nasri, xususan, hikoyachilik janrining taraqqiyot tamoyillarini o‘rganish dolzarb masalalardan biri bo‘lib kelmoqda. Hikoya — inson taqdirining eng burilish nuqtalarini, ruhiyatining murakkab qatlamlarini ixcham shaklda ko‘rsata olish imkoniyatiga ega bo‘lgan harakatchan janrdir. Bu janr rivojiga o‘zining betakror uslubi, xalqona tili va o‘tkir xarakterlari bilan munosib hissa qo‘shgan ijodkorlardan biri O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan jurnalist, taniqli yozuvchi va shoir Qamchibek Kenjadir.

Qamchibek Kenja nasri o‘zining milliyligi, hayotiyligi va samimiyati bilan kitobxon

hamda munaqqidlar e’tiborini tortib keladi. Adib she’riyatdan nasrga o‘tgan ijodkor sifatida so‘zning estetik yukini nozik his qiladi. Uning xususan "Sizni sevsam", "Sohil bo‘ylab chizilgan yo‘l", "Quyosh ortidan chopgan bola", "Sirlar ko‘li" kabi to‘plamlaridan joy olgan hikoyalari o‘zbek qishlog‘ining, undagi oddiy mehnatkash insonlarning ma’naviy-ruhiy olamini aks ettiruvchi o‘ziga xos badiiy solnomadir. Ushbu tadqiqotning maqsadi Qamchibek Kenja hikoyalarining badiiy-uslubiy o‘ziga xosliklarini komponentlar asosida tizimli tahlil qilishdan iborat.

1. "Kichik odam" konsepsiyasi va milliy xarakter tabiati

Jahon adabiyotshunosligida ham, o‘zbek adabiyotida ham "kichik odam" (ya’ni jamiyatda katta mavqega ega bo‘lmagan, oddiy, mehnatkash inson) obrazini tasvirlash qadimiy an’analarga ega. Qamchibek Kenja hikoyalarining markazida aynan mana shunday qahramonlar turadi. Muallif o‘z qahramonlarini ulug‘lash, ularni soxta qahramonlik libosiga burash yo‘lidan bormaydi. Aksincha, ularning kundalik yumushlari, oddiy maishiy tashvishlari, oilaviy munosabatlari jarayonidagi ruhiy holatlarini realistik aks ettiradi.

Adib hikoyalaridagi qahramonlar o‘zbekona andisha, soddalik, mehmondo‘stlik va samimiylik kabi fazilatlarni o‘zida mujassam etgan qishloq kishilaridir. Yozuvchi inson tabiati murakkabligini uning ijtimoiy kelib chiqishida emas, balki qalb kechinmalarida ko‘radi. U kichik syujetli voqealar ichiga katta ijtimoiy-axloqiy yukni yuklay oladi. Masalan, uning hikoyalarida inson qadr-qimmati, ota va bola munosabatlari, qo‘ni-qo‘shnichilik rishtalari kabi azaliy qadriyatlar bosh planga chiqadi. Bu esa yozuvchi asarlarining milliy xarakterini belgilovchi bosh omildir.

2. Milliy yumor, satira va piching (ironiya) uyg‘unligi

Qamchibek Kenja ijodining eng yetakchi va uni boshqa ijodkorlardan ajratib turadigan xususiyati — bu uning pinhona, zaharxandadan yiroq bo‘lgan, ammo odamni chuqur

o‘yga toldiradigan yumoridir. Adib o‘zbek xalqining tabiatiga xos bo‘lgan askiyachilik, lofchilik, mutoyiba tuyg‘ularini mukammal o‘zlashtirgan.

Uning hikoyalarida kulgi shunchaki tomoshabinni quvontirish yoki yengil vaqt o‘tkazish vositasi emas. Bu kulgi — ijtimoiy kulgi, tarbiyaviy xarakterga ega bo‘lgan estetik hodisadir. Muallif qahramonlarining kamchiliklari, ma’naviy nuqsonlari yoki hayotiy qiyinchiliklarga soddalik bilan yondashuvlari ustidan kulganda, bu kulgi ortida doimo chuqur bir mehr va achinish hissi sezilib turadi.

Shu bilan birga, yozuvchi asarlarida o‘tkir ironiya (piching) va kesatiqlardan ham ustalik bilan foydalanadi. Jamiyatdagi byurokratiya, odamlar o‘rtasidagi xudbinlik, mol-dunyoga ruju qo‘yish kabi illatlarni fosh qilishda ironiya yozuvchining eng quvvatli quroliga aylanadi. Xarakterlar to‘qnashuvida yuzaga keladigan bu kabi yumoristik va satirik holatlar asarning emotsional ta’sir kuchini bir necha barobar oshiradi.

3. Nutqning individuallashuvi va jonli xalq tili mahorati

Badiiy asarning qimmati birinchi navbatda uning tilida namoyon bo‘ladi. Qamchibek Kenja hikoyalarining tili o‘ta oquvchan, ravon, shirali va jozibadordir. Adib quruq, sun’iy, kitobiy tildan mutlaqo qochadi. U xalqning jonli so‘zlashuv nutqidan, maqollar, matallar, iboralar va xalqona tasmislardan juda unumli va o‘rinli foydalanadi.

Hikoyalarni o‘rganish jarayonida Farg‘ona vodiysi, xususan, Andijon adabiy-sheva muhitining unsurlari ko‘zga tashlanadi. Bu holat asarga o‘ziga xos hududiy kolorit bag‘ishlaydi va tasvirning hayotiyligini ta’minlaydi.

Eng muhimi, yozuvchi personajlar nutqini individuallashtirish borasida yuksak mahorat ko‘rsatadi. Hikoyadagi har bir qahramon o‘zining yoshi, jinsi, ijtimoiy kelib chiqishi, kasb-kori va xarakter-xususiyatiga mos ravishda gapiradi. Birgina

qahramonning nutqi orqali uning butun ichki dunyosini, madaniy saviyasini, xarakterini anglab olish mumkin. Nutq orqali qahramon portretini yaratish — Qamchibek Kenja individual uslubining eng yorqin qirralaridan biridir.

4. Badiiy psixologizm loʻndaligi va lirik taʼsirchanlik

Hikoya janrining oʻziga xos qatʼiy qonuniyatlari bor: unda voqealar tez rivojlanishi, ortiqcha tafsilotlar va uzoq choʻzilgan tasvirlarga oʻrin boʻlmasligi kerak. Qamchibek Kenja mana shu qonuniyatga qatʼiy amal qiladi. U qahramonlarining ruhiy holatini tahlil qilishda uzoq va zerikarli psixologik mulohazalarga berilmaydi. Adib qahramon ichki dunyosini kutilmagan birgina xatti-harakat, kichik bir detal yoki qahramonning bir ogʻiz soʻzi orqali kitobxonga ochib beradi (loʻnda psixologizm).

Shu bilan birga, muallif hikoyalarida pinhona bir lirik pafos yetakchilik qiladi. Shoirlik tabiati nasriy asarlarida ham sezilib turadi. Tabiat tasvirlari shunchaki fon sifatida emas, balki qahramonning ichki ruhiy holatiga mos ravishda, yaʼni psixologik parallelizm usulida chiziladi. Bahoriy kayfiyat, kuzgi xazonrezgi yoki yomgʻir tasviri qahramonning qalbidagi quvonch va iztiroblarni toʻldirib, asarga oʻzgacha estetik joziba va emotsional chuqurlik bagʻishlaydi.

Qamchibek Kenja hikoyachiligini zamondoshlari boʻlgan boshqa oʻzbek hikoyanavislari (masalan, Erkin Aʼzam, Xayriddin Sultonov yoki Nazar Eshonqul) ijodi bilan qiyoslaganda, uning uslubi anʼanaviy realistik maktabga yaqinligi bilan ajralib turadi. Agar adabiyotimizda modernistik yoki shartli-badiiy tasvir shakllari rivojlangan boʻlsa, Qamchibek Kenja hayotni qanday boʻlsa, shunday — real, jonli va hayotiy boʻyoqlarda tasvirlash tarafdoridir.

Uning hikoyalaridagi oʻziga xos jihatlar oʻzbek nasrida realizm anʼanalarining yangicha bosqichda davom etayotganini koʻrsatadi. Yozuvchining estetik konsepsiyasi

— insonni sevish, uning kamchiliklarini ham insoniy mehr bilan koʻrsatish va kulgi orqali jamiyatni tozalashga intilishdan iboratdir. Ushbu jihatlar adib hikoyalarining umrboqiyligini va har qanday davr kitobxoni uchun qiziqarliligini ta’minlaydi.
Oʻtkazilgan ilmiy-nazariy va badiiy tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Oddiylikda murakkablik: Qamchibek Kenja kichik hajmli hikoyalarida oʻzbek xalqining ma’naviy qiyofasini, qishloq kishilarining xarakter xususiyatlarini yuqori mahorat bilan muhrlay olgan.

Yumorning estetik funksiyasi: Adib ijodidagi samimiy xalqona yumor va oʻtkir ironiya asarlarning badiiy ta’sirchanligini oshirish bilan birga, jamiyatdagi ma’naviy qusurlarni fosh etishga xizmat qiladi.

Til boyligi: Yozuvchining jonli soʻzlashuv nutqidan va milliy frazeologizmlardan unumli foydalanishi uning oʻziga xos individual uslubini belgilovchi eng asosiy omillardan biridir.
Ilmiy qiymati: Qamchibek Kenja hikoyachiligini chuqurroq tadqiq etish zamonaviy oʻzbek epik nasri, xususan, kichik epika taraqqiyoti qonuniyatlarini va badiiy psixologizm evolutsiyasini oʻrganishda muhim ilmiy-nazariy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

Kenja, Q. (2012). Quyosh ortidan chopgan bola (Hikoyalar va qissalar toʻplami). Toshkent: Sharq.
Kenja, Q. (2018). Sirlar koʻli (Hikoyalar). Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.

Sharafiddinov, O. (2004). Ijodni anglash baxti. Toshkent: Ma’naviyat.

Qo‘shjonov, M. (1998). O‘zbek xarakteri badiiy adabiyotda. Toshkent: Fan.

Yo‘ldoshev, Q. (2006). Badiiy tahlil asoslari. Toshkent: O‘qituvchi.

Karimov, N. va boshqalar. (2015). XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O‘zbekiston.

Normatov, U. (2010). Ijod sehri (Adabiy-tanqidiy maqolalar). Toshkent: Sano-standart.